

Верховний
Суд

Позовна давність: історико-порівняльний дискурс і практика Великої Палати Верховного Суду

Ольга СТУПАК

суддя Великої Палати Верховного Суду

Зміст презентації:

1. Історико-порівняльний дискурс щодо позовної давності

2. Практика Великої Палати Верховного Суду щодо позовної давності

1. Історико-порівняльний дискурс щодо позовної давності

Порівняльний аналіз позовної давності в англосаксонській та романо-германській правових системах

Загальні риси правового регулювання позовної давності:

- принцип диспозитивності;
- суд відіграє «пасивну» роль у застосуванні строків позовної давності;
- застосування норм залежить виключно від волі сторін процесу;
- суд не має права застосовувати строки давності за власною ініціативою.

Початок відліку позовної давності

У всіх системах – з моменту порушення або оспорення цивільного права чи інтересу.

Зупинення та переривання строків

Законодавчо закріплені в більшості країн англосаксонської та романо-германської систем.

Винятки: Швеція та Норвегія, де ці інститути відсутні.

Концептуальні відмінності позовної давності в правових системах

Романо-германська правова система:

- позовна давність регулюється нормами матеріального права;
- вплив строку призводить до припинення суб'єктивного права;
- наслідком є те, що позивач втрачає право на вимогу, а не лише на судовий захист.

Англосаксонська правова система:

- позовна давність відноситься до інституту процесуального права;
- вплив строку блокує лише можливість судового захисту, а суб'єктивне право зберігається.

Пропозиції зміни в Україні: наближення до англосаксонської правової системи

У порівняльній таблиці законодавчих змін з питань застосування наслідків впливу позовної давності пропонується:

Виключити з ЦК приписи щодо того, що якщо суд визнає поважними причини пропущеної позовної давності, то порушене право підлягає захисту

Додати в ЦК, що позовна давність застосовується судом не лише за заявою сторони у спорі (як зараз), а й «або іншої зацікавленої особи»

Додати в ЦК норму про те, що вплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною «або іншою зацікавленою особою» у спорі, є підставою для «закриття провадження у справі, якщо суд не визнає причини пропущення позовної давності поважними», а не відмові у позові (як зараз)

Внести зміни до ЦПК і ГПК стосовно закриття провадження у справі якщо позивач без поважних причин пропустив позовну давності або інші строки, про що заявлено стороною або третьою особою; передбачена можливість вирішення цього питання у підготовчому засіданні

Тривалість позовної давності: порівняльний аналіз

(Французький цивільний кодекс):

загальний строк – 30 років за цивільними договорами, спеціальний строк – 10 років за вимогами до підрядника. Позадовговірна відповідальність – 10 років з моменту виявлення шкоди.

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

(Закон про строки давності 1980)

загальний строк: 6 років.

загальний строк: 10 років,
спеціальний строк - 1 рік для позовів
про недоліки виконаних робіт.

Тривалість позовної давності: порівняльний аналіз

строки давності регламентуються законодавчими актами штатів, до того ж їх тривалість варіюється від 4 до 10 років. Наприклад, у штатах Каліфорнія та Техас вони становлять 4 роки, в Іллінойсі та Міссурі – 5 років, Нью-Йорку та Мічигані – 6 років, Вісконсині та Вірджинії – 10 років.

Реформа в *Німеччині* (2002): заміна 30-річного строку на 3 роки (§ 195 Німецького цивільного уложення).

Тривалість позовної давності: порівняльний аналіз

загальний строк – 3 роки (ст. 257 ЦК України),
що відповідає сучасним європейським
тенденціям

ЄС (Принципи Європейського договірного
права, Проект спільної системи
координат):
загальний строк – 3 роки.

Позовна давність відповідно до ЦК УРСР 1922 та 1963 років

Розмежування позовної давності:

ЦК УРСР 1922 (ст. 44) – спори між державними/кооперативними організаціями: 1,5 роки, спори за участю приватних осіб: 1 рік.

ЦК УРСР 1963 (ст. 71) – загальний строк: 3 роки, для державних/кооперативних організацій: 1 рік.

Імперативний характер позовної давності – суд, арбітраж або третейський суд застосовували позовну давність незалежно від заяви сторін (ст. 75 ЦК УРСР 1963).

Натомість позовна давність за чинним ЦК України застосовується тільки за заявою сторони у спорі (принцип диспозитивності).

Практика ЄСПЛ

Поновлення судом строку без обґрунтованої підстави є:

Суд постановив, що якщо звичайний строк оскарження поновлюється зі впливом значного періоду часу, таке рішення може порушити принцип правової визначеності. Хоча саме національним судам, перш за все, належить виносити рішення про поновлення строку оскарження, їх свобода розсуду не є необмеженою. Суди повинні обґрунтовувати відповідне рішення.

У кожному випадку національні суди повинні встановити, чи виправдовують причини поновлення строку оскарження втручання у принцип *res judicata*, особливо коли національне законодавство не обмежує дискреційні повноваження судів стосовно часу або підстав для поновлення строків

(рішення ЄСПЛ від 03 квітня 2008 року у справі «Пономарьов проти України» (Ponomaryov v. Ukraine), заява № 3236/03).

Практика ЄСПЛ

Застосування строків звернення до суду (позовної давності) є загальною рисою національних правових систем Договірних держав. Такі **строки мають кілька важливих цілей**, а саме:

- забезпечувати юридичну визначеність і остаточність,

захищати потенційних відповідачів від прострочених позовів, спростувати які може виявитися нелегким завданням, та

запобігати несправедливості, яка може статися в разі, якщо суди будуть змушені вирішувати справи про події, що мали місце у далекому минулому, спираючись на докази, які вже, можливо, втратили достовірність і повноту із плином часу

(рішення ЄСПЛ від 22 жовтня 1996 року у справі «Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства» (Stubbings and Others v. the United Kingdom), заяви № 22083/93, 22095/93).

Строки давності в Україні

Позовної давності в Україні: майбутні зміни

04.09.2025 набере чинності Закон України «Про внесення зміни до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України щодо поновлення перебігу позовної давності», згідно з яким Пункт 19 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Цивільного кодексу України **виключається**.

2. Практика Великої Палати Верховного Суду щодо позовної давності

Постанова ВП ВС від 14.06.2023 у справі № 755/13805/16-ц

(загальні умови застосування судом позовної давності)

Суд застосовує позовну давність лише тоді, коли є підстави для задоволення позову. Тобто, перш ніж застосувати позовну давність, суд має з'ясувати та зазначити у судовому рішенні, чи порушено право або охоронюваний законом інтерес позивача, за захистом якого той звернувся до суду. Якщо таке право чи інтерес не порушено, суд відмовляє у задоволенні позову через його необґрунтованість. І лише якщо буде встановлено, що право або охоронюваний законом інтерес особи дійсно порушено, але позовна давність спливла, і про це зробила заяву інша сторона спору, суд відмовляє у позові через сплив позовної давності за відсутності поважних причин її пропуску, наведених позивачем.

Постанова ВП ВС від 07.07.2020 у справі № 712/8916/17

(розмежування понять «сторона у спорі» і «сторона у цивільному процесі»)

Позовна давність застосовується судом **лише за заявою сторони у спорі**, зробленою до винесення ним рішення. Сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові (частини третя та четверта статті 267 ЦК України). Для цілей застосування частини третьої та четвертої статті 267 ЦК України поняття «сторона у спорі» може не бути тотожним за змістом поняттю «сторона у цивільному процесі»: **сторонами в цивільному процесі є такі її учасники як позивач і відповідач** (частина перша статті 30 ЦПК України у редакції, чинній на час розгляду справи судами першої й апеляційної інстанцій; частина перша статті 48 ЦПК України у редакції, чинній на час розгляду справи Великою Палатою Верховного Суду); **тоді як сторонами у спорі є належний позивач і той належний відповідач, до якого звернута відповідна матеріально-правова вимога позивача.**

Постанова ВП ВС від 28.11.2018 у справі № 504/2864/13-ц

(застосування позовної давності у спрах із кількома відповідачами та з кількома позовними вимогами)

У спорі з декількома належними відповідачами, в яких немає солідарного обов'язку (до яких не звернута солідарна вимога), один з них може заявити суду про застосування позовної давності **тільки щодо тих вимог, які звернуті до нього, а не до інших відповідачів**. Останні не позбавлені, зокрема, прав визнати ті вимоги, які позивач ставить до них, чи заявити про застосування до цих вимог позовної давності.

Для застосування позовної давності за заявою сторони у спорі суд має дослідити питання її перебігу **окремо за кожною звернутою до цієї сторони позовною вимогою**, і залежно від установленого дійти висновку про те, чи спливла позовна давність до відповідних вимог.

Постанова ВП ВС від 07.07.2020 у справі № 712/8916/17

(обчислення позовної давності за періодичними платежами)

Оскільки заборгованість за житлово-комунальні послуги нараховувалась позивачем щомісяця, то, як правильно вказали суди попередніх інстанцій, **перебіг загальної позовної давності слід відраховувати від кожного щомісячного платежу.**

Оскільки подання позивачем 20 квітня 2017 року заяви про видачу судового наказу не перервало загальної позовної давності, остання не спливла до тих щомісячних платежів, від моменту прострочення яких до дня звернення до суду з позовом не минуло 3 роки. Послуги, надані у червні 2014 року, відповідачка мала оплатити до 20 липня 2014 року включно (тобто позовна давність за вимогою про стягнення заборгованості за червень 2014 року минала 21 липня 2017 року). А позивач звернувся з позовом 17 липня 2017 року. Тому помилковими є висновки судів попередніх інстанцій про те, що позивач має право на стягнення заборгованості за період з квітня, а не з червня 2014 року.

Постанова ВП ВС від 15.06.2021 у справі № 904/5726/19

(поважні причини пропуску позовної давності)

ТОВ «Порше Лізинг Україна» звернулося до Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу з відповідним позовом у червні 2016 року, тобто в межах строку позовної давності, а постанова КЦС ВС, якою провадження у справі було закрито та роз'яснено, що спір у цій справі підлягає розгляду господарським судом, винесена 7 серпня 2019 року, тобто більше ніж через три роки.

Водночас перебування справи в провадженні судових органів, вчинення в ній передбачених законом дій, на думку добросовісного розсудливого спостерігача, виключає необхідність вчинення процесуальних дій, спрямованих на припинення цього процесу, а саме подачі заяв про закриття провадження у справі, подачі позовів у порядку іншого судочинства тощо. За таких обставин є неправильним та несправедливим покладення виключно на позивача відповідальності за помилку у визначенні підвідомчості відповідної справи і позбавлення його права на захист у спірних правовідносинах.

Ураховавши вищевикладене, суд апеляційної інстанції дійшов цілком обґрунтованого висновку про те, що строк для звернення до господарського суду із цим позовом позивачем пропущено з поважних причин.

Постанова ВП ВС від 14.11.2018 у справі № 183/1617/16

(початок перебігу позовної давності за позовом прокурора)

У разі подання позову суб'єктом, право якого порушене, і в разі подання позову в інтересах держави прокурором, перебіг позовної давності за загальним правилом починається від дня, коли про порушення права або про особу, яка його порушила, довідався або міг довідатися суб'єкт, право якого порушене, зокрема, держава в особі органу, уповноваженого нею виконувати відповідні функції у спірних правовідносинах.

Перебіг позовної давності починається від дня, коли про порушення права держави або про особу, яка його порушила, довідався або міг довідатися **прокурор**, лише у таких випадках:

- 1) якщо він довідався чи міг довідатися про таке порушення або про вказану особу **раніше, ніж держава в особі органу**, уповноваженого нею здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах;
- 2) якщо **держава не наділила зазначеними функціями жодний орган**.

Постанова ВП ВС від 26.11.2019 у справі № 914/3224/16

(визначення початку перебігу позовної давності у правовідносинах щодо витребування майна від добросовісного набувача)

Порушення права та підтвердження такого порушення судовим рішенням не є тотожними поняттями. Закон не пов'язує перебіг позовної давності з ухваленням судового рішення про порушення права особи. Тому перебіг позовної давності починається від дня, коли позивач довідався або міг довідатися про порушення його права, а не від дня, коли таке порушення було підтверджене судовим рішенням.

Закон також не пов'язує перебіг позовної давності за віндикаційним позовом ані з укладенням певних правочинів щодо майна позивача, ані з фактичним переданням майна порушником, який незаконно заволодів майном позивача, у володіння інших осіб.

Постанова ВП ВС від 07.07.2020 у справі № 712/8916/17

(позовна давність і подання заяви про видачу судового наказу)

Подання заяви про видачу судового наказу заявник (стягувач) не може використовувати згідно з частиною другою статті 264 ЦК України з метою переривання позовної давності за відповідною вимогою чи її частиною. На підставі припису частини другої статті 264 ЦК України **переривання позовної давності відбувається у разі подання до суду саме позову до належного відповідача з дотриманням вимог процесуального закону щодо форми та змісту позовної заяви, правил предметної та суб'єктної юрисдикції й інших вимог, порушення яких перешкоджає відкриттю провадження у справі.**

Новий перебіг позовної давності (після його переривання) починається наступного дня після пред'явлення позову.

Постанова ВП ВС від 14.06.2023 у справі № 755/13805/16-ц

(розмежування позовної давності за вимогами щодо основного зобов'язання та вимогою про звернення стягнення на предмет іпотеки)

Слід розмежовувати вимоги про стягнення боргу за основним зобов'язанням (*actio in personam*) та про звернення стягнення на предмет іпотеки (*actio in rem*). Переривання загальної позовної давності за вимогою про стягнення боргу за основним зобов'язанням не перериває перебігу загальної позовної давності за вимогою про звернення стягнення на предмет іпотеки і навпаки.

Постанова ВП ВС від 16.04.2025 у справі № 924/971/23

(початок перебігу позовної давності за вимогами заінтересованої особи щодо застосування наслідків нікчемного правочину)

Заінтересована особа (не сторона нікчемного правочину) вочевидь може й не знати про існування нікчемного правочину, а також про те, що почалося виконання нікчемного правочину. Для визначення моменту виникнення права на позов важливими є як об'єктивні (сам факт порушення права), так і суб'єктивні (особа дізналася або повинна була дізнатися про це порушення) чинники.

Отже, **для визначення початку перебігу позовної давності за вимогою про застосування наслідків нікчемного правочину, яка пред'явлена заінтересованою особою** (не стороною нікчемного правочину), належить застосовувати частину першу статті 261 ЦК України. Початок перебігу позовної давності в такому випадку починається **з наступного дня, коли особа довідалася або могла довідатися** про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Такий підхід узгоджуються з висновком, сформульованим ЄСПЛ у справі «Фінікарідов проти Кіпру» (Finikaridov v. Cyprus) про те, що механізм застосування позовної давності повинен корелювати із суб'єктивним фактором, а саме обізнаністю потенційного позивача про факт порушення його права.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!